

Кирил Шевченко

Филијала Руског државног социјалног универзитета

Минск, Белорусија

shevchenkok@hotmail.com

ДУНАВСКЕ КНЕЖЕВИНЕ И „РУМУНСКИ ПРОЈЕКАТ”: ПОЛИТИЧКА ИНТЕГРАЦИЈА КАО ИНСТРУМЕНТ ЦИВИЛИЗАЦИЈСКОГ РАСКОЛА

Сажетак

Глобални „унијатски пројекат”, који се одвијао од 16. века у пограничним областима средње и источне Европе између православља и католичанства, првобитно је покренуо Рим са циљем потпуног црквеног потчињавања православних словенских народа и каснијег преформатирања њиховог цивилизацијског кода, како би се створили услови за њихову постепену асимилацију у будућности. Специфичан формат за вођење и даљу имплементацију црквених унија одражавао је како интересе Рима и највиших католичких јерарха, тако и интересе политичких елита оних земаља које су укључивале православне народе који су постали предмет етноконфесионалног инжењеринга Ватикана и католичких држава. Пример такве етноконфесионалне политике била је „Трансилванијска школа”, чији су представници дали значајан допринос уништавању традиционалног идентитета староседелачког становништва православне Влашке и Молдавије и формирању новог румунског идентитета. Овај процес се у потпуности одвија након уједињења Влашке и Молдавије и формирања Румуније 1859. године. Главни правци процеса преформатирања традиционалног идентитета становништва Влашке и Молдавије биле су језичке политике које су имале за циљ напуштање ћирилице и наметање латиничног писма, као и системска дискриминација и прогон православне цркве, одбрана традиционалних вредности староседелачког становништва. Као резултат тога, „румунски пројекат”, који је постао облик политичке интеграције дунавских кнежевина, претворио се у делотворан инструмент цивилизацијског раскола осмишљен да ослаби Русију и православне словенске народе на Балкану.

Кључне речи: Дунавске кнежевине, Румунија, интеграције, етнокултурни инжењеринг

Разлози, ток и специфични детаљи образовања средином 19. века у Румунији, која је настала уједињењем дунавских кнежевина Влашке и

Молдавије 1859. године, остаје углавном мистерија. Према поштеној опасци познатог српског научника Зорана Милошевића, о мисији Румуније у Европи и на Балкану се „разговара на основу лажних чињеница”.³⁸⁰ У међувремену, како сматра српски научник, главна геополитичка сврха румунске државе од самог почетка била је географска подела источних и јужних Словена и изградња, путем друштвеног инжењеринга, нео-римског латинског идентитета међу становништвом на територијама северно од доњег Подунавља, која је имала за циљ да ослаби и елиминира раније словенске идентитете који су овде постојали.³⁸¹

Од суштинског значаја у процесу формирања румунске државе је чињеница да је идеолошки темељ ове нове вештачке државе био припремљен много пре формалног уједињења Влашке и Молдавије 1859. године и проглашења Румуније. Главну улогу у припремању и ширењу идеолошке основе будуће Румуније имали су водећи представници трансилванске (ардељске или ердељске) школе, који су, у блиским контактима са Римом и Бечом, поткрепљивали и активно промовисали латинску концепцију порекла такозваних „Румуна” и такозваног „румунског” језика; и „све његове друге компоненте, на пример, словенску, сматрали су алувијалном и подложном ликвидацији”.³⁸² Штавише, сам термин „Румунија” у односу на целокупно романизовано становништво на левој обали Дунава, очигледно је први употребио грчки историчар Д. Филипид, близак ердељској школи, који је објавио „Историју Румуније” и „Географију Румуније” на грчком језику.³⁸³ Будући да је трансилванска (ардељска) школа била директан производ социокултурних технологија развијених у оквиру Римокатоличке цркве и била саставни део глобалног унијатског пројекта Рима, има смисла детаљније се задржати на активностима водећих представника ових школа и њихове улоге у развоју и каснијој имплементацији „Румунског пројекта”.

Мало позната, али изузетно важна компонента и наставак глобалног „унијатског пројекта” у средњој и југоисточној Европи јужно од Карпата крајем 17. века било је приступање православног свештенства Трансилваније црквеној унији, које је извршено 1698. године и потврђено од синода локалних епископа

³⁸⁰ Милошевич З. Геополитическое значение Румынии // Милошевич З. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. Санкт-Петербург – Москва – Минск – Белград, 2023. С. 20.

³⁸¹ Там же.

³⁸² Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. С. 76.

³⁸³ Исто.

септембра 1700. године. Изузетно је значајно да је до склапања и финализације црквене уније у Трансилванији дошло непосредно након њеног освајања од стране Хабзбурга и укључивања у Аустријско царство 1687. године.

Оснивањем Унијатске цркве у Трансилванији, локални православни Власи који говоре неки од романских језика одмах су постали предмет активног и циљаног етноконфесионалног инжењеринга како од стране аустријских власти, тако и од Римокатоличке цркве коју су подржавали. Слично ситуацији у Западној и Југозападној Русији, успостављање уније у Трансилванији предвидиво се поклопило са масовним доласком језуита, који су одмах започели енергичну борбу са локалним православљем, које је традиционално било под претежним утицајем Српске православне цркве. У оквиру унијатске цркве и под директним интелектуалним утицајем језуита у Трансилванији током XVIII века постепено се формирао утицајан национално-културни покрет, који је убрзо постао познат као „Трансилванијска (Ардељска) школа”. Карактеристично је да су водећи представници и идеолози ердељске (ардељске) школе школовање стицали директно у језуитским школама у аустријској Трансилванији или на универзитетима у Риму и Бечу,³⁸⁴ при чему су чланови Трансилванијске школе били углавном људи из реда локалног гркокатоличког свештенства.³⁸⁵

Симболичан је у том погледу лик једног од оснивача модерне румунске историографије, Ђорђа Синкаија, чија су дела, која обухватају период од ере античке Дакије у првим вековима наше ере до 1804. године, била веома популарна међу просвећеним круговима Трансилваније, Влашке и Молдавије у 19. веку. Према информацијама бугарског историчара С. Н. Палаузова, који је радио у Русији, Синкаи, „пошавши у Василијански ред, провео је пет година у Риму (1774-1779), где је био секретар за пропаганду. Вративши се у Трансилванију, дванаест година је био директор унијатских школа. Највише га је занимало мрачно питање порекла Волоха... Синкаи је започео свој рад у Риму, где је имао прилику да користи материјале из Ватикана који нису свима били доступни.”³⁸⁶ Један од оснивача модерне румунске историографије био је, дакле, истакнути представник ердељске школе, члан унијатског базилијанског реда,

³⁸⁴ Cornis-Pope M., Neubauer J. History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume 2. John Benjamins Publishing, 2004. P. 255.

³⁸⁵ Romocea C. Church and State: Religious Nationalism and State Identification in Post-Communist Romania. Bloomsbury Publishing, 2011. P. 112.

³⁸⁶ Палаузов С.Н. Румынские государства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении. Санкт-Петербург: В типографии И.И. Глазунова, 1859. С. 4.

као и високи и поуздани службеник Римске курије, који се бавио пословима пропаганде, који сама по себи је врло елоквентна карактеристика.

Водећи представници ердељске школе су посебну пажњу посветили сложеном питању етничког порекла романског говорног становништва Трансилваније и Влашке, бранећи став да су локални Власи који говоре романски језик директни потомци римских колониста који су у Дакију стигли непосредно после њеног освајања од римског цара Трајана почетком 2. века наше ере. Ако су се „савремени Грци позивали на еру античке Грчке, онда су се савремени Румуни позивали на Римско царство као место свог порекла”.³⁸⁷ Термини „Румунија” и „Румуни”, које су активно промовисали представници трансилванијске школе, требало је да укаже на блиску генетску везу са Римом. Међутим, према мишљењу једног броја ауторитативних научника, степен чистоће латинског порекла романског становништва Трансилваније, Влашке и Молдавије је јасно и често намерно преувеличан, како би се истакли искључиво латински корени Румуна, њихова припадност западноевропској цивилизацији и њиховим фундаменталним цивилизацијским разликама од суседних словенских народа.³⁸⁸

Међутим, приоритет представника трансилванијске школе није успостављен одмах. Дакле, за разлику од концепта искључиво романског и латинског порекла романског говорног становништва Трансилваније, Влашке и Молдавије почетком 19. века, у подунавским кнежевинама дуго је постојала јака традиција да се истакне значајна улога аутохтоних дачких племена у формирању становништва Влашке и Молдавије. Ово гледиште је, посебно, заступао ауторитативни црквени историчар Н. Рјамничану.³⁸⁹ Међутим, на крају, из разних разлога, пре свега због огромне подршке Католичке цркве и власти западноевропских држава, тријумфовао је латински концепт представника трансилванијске школе, који је имао јасну политичку позадину.

Ови концепти су предодредили систематску и доследну борбу представника трансилванијске школе са обимним словенским наслеђем у традиционалној култури становништва Влашке и Молдавије. Пуна борба против

³⁸⁷ The Oxford History of Historical Writing. Volume 4, 1800-1945. Editors: D.R. Woolf, A. Feldherr and G. Hardy. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 352.

³⁸⁸ См. Cornis-Pope M., Neubauer J. History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume 2. John Benjamins Publishing, 2004. P. 255.

³⁸⁹ The Oxford History of Historical Writing. Volume 4, 1800-1945. Editors: D.R. Woolf, A. Feldherr and G. Hardy. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 352.

словенске културне баштине почела је након уједињења дунавских кнежевина и формирања Румуније. У суштини, радило се о оштром, сврсисходном и често насилном преформатирању културног кода локалног православног становништва, како би му се усадио нови и потпуно вештачки неороманички идентитет. Овај процес се најјасније манифестовао у области културне, језичке и црквене политике коју су водиле румунске власти.

Посебно је црквенословенски језик, традиционално службени језик локалне православне цркве и управе, постао мета прогона и дискриминације. Како је приметио познати историчар В. Гросул, у Молдавији и Влашкој „језик богослужења био је црквенословенски, који је обављао и функције службеног језика, пре свега језика Господарове канцеларије и наставе. То је био и језик међународне комуникације, будући да се користио не само у овим кнежевинама, већ и у Бугарској, Србији, Московској и другим руским кнежевинама, као и у Великој кнежевини Литванији...”³⁹⁰ У том погледу значајно је да је, за разлику од православне цркве у Влашкој и Молдавији, која је користила црквенословенски језик до 1863. године, унијатска црква у Трансилванији од самог почетка напустила традиционални црквенословенски језик за православне Влахе и почела да користи као званични локалне дијалекте романског језика. Штавише, 1761. године епископ П. Арон, поглавар Унијатске цркве у Трансилванији, уз подршку аустријских власти, пожurio је да преведе Библију на дијалект локалног романског становништва.

Жеља за широким наметањем латинског порекла и измештањем словенске културне баштине изражавала се у избацивању бројних словенизама из настајуће књижевне норме, у усађивању неологизама из француског и италијанског језика, као и у убрзаном преласку младог румунског књижевног језика на латинично писмо. Прелазак на латинично писмо, настало по француским и италијанским узорима, требало је да замени употребу традиционалног средњовековног ћириличног писма, које је у средњем веку доминирало у Влашкој и Молдавији. Истовремено, у Молдавији је ћирилично писмо доминирало „пет векова... Црквенословенски језик је био службени језик и био је језик владарске канцеларије, наставе и богослужења.”³⁹¹

Управо су представници трансилванијске (ардељске) школе активно неговали, промовисали и пропагирали концепте као што су „Румуни” и „румунски језик”, делујући као носиоци „панрумунске националне идеје” и, у

³⁹⁰ Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. С. 16.

³⁹¹ Исто, стр. 145.

ствари, усађујући нови систем вредности и идентитета међу романским говорним становништвом Трансилваније, Влашке и Молдавије, који у то време уопште себе нису сматрали Румунима.³⁹²

Увођење латинице наишло је на посебан отпор у Молдавији. Према В. Гросулу, „у Молдавији је замена ћирилице латиницом наишла на противљење велике групе предавача тј. учитеља и других интелектуалаца. Многи од њих су инсистирали на очувању ћирилице као образовног средства, јер би младим стручњацима пружила прилику да се упознају са културним наслеђем... Мањина која је подржала потпуну замену ћирилице латиницом, уз подршку званичне власти је, уз помоћ Влашке, изашла као победник”.³⁹³ Несвечано наметање латинице од стране румунских власти, супротно мишљењу већине становништва Молдавије, постало је један од важних разлога за интензивирање антирумунског молдавског покрета 1860-их година.

Двадесетих година 18. века, са почетком процеса националног препорода у дунавским кнежевинама, управо су ученици Ердељске школе из тадашњег Аустријског царства деловали као енергичне културне вође, ширећи своју идеологију међу становништвом Влашке и Молдавије. Према чувеном историчару В. Гросулу, „фактор који је утицао на зближавање кнежевина била је активност и у Молдавији и у Влашкој досељеника из Трансилваније, који су доживели најјачи идеолошки утицај Ердељске школе. Представници романизованог становништва Аустријског царства су се највећим делом сматрали Румунима, а међу њима се јавила идеја о јединственој румунској нацији. Из Аустрије у дунавске кнежевине доселили су се највећи просветитељи Влашке и Молдавије – Г. Лазер, Г. Асаки, И. Костја, И. Манфи, В. Фабијан, В. Поп... Како је писао румунски новинар Ц. Бакалбаша, „свуда је било ердељанских учитеља... Он је упалио румунску бакљу и ниједна друга бакља није је могла засенити.”³⁹⁴ Највећу интелектуалну подршку и подршку својим амбициозним политичким тежњама млади румунски национализам нашао је у делима историчара Н. Јорге, који је „пружио оправдање за историјски континуитет и културно јединство румунском национализму, формулишући нови етнополитички и историјски легитимитет”.³⁹⁵ Представници Ердељске школе имали су и колосалан утицај на развој културе, посебно књижевности, у

³⁹² Исто, стр. 53.

³⁹³ Исто, стр. 154.

³⁹⁴ Исто, стр. 76.

³⁹⁵ Oxford History of Historical Writing. Volume 4, 1800-1945. Editors: D.R. Woolf, A. Feldherr and G. Hardy. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 352.

подунавским кнежевинама. Тако је темеље савременог румунског књижевног процеса поставио представник школе Т. Мајореску, који се сматра „организатором и реформатором румунског културног живота”.³⁹⁶ Ученици Ерделске школе су тако постали „кумови” модерне румунске културе која је настајала у 19. веку.

Занимљиво је да су аустроугарске власти активно подржавале ширење унијатства и католичанства на претежно православну Буковину, насељену углавном православним Русинима и Власима. Према сведочењу руског конзула С. М. Горјаинова, који је ту функцију обављао од 1891. до 1896. године, у граду Черновци, престоници Буковине, у то време се „тамо развила појачана католичка и унијатска пропаганда”.³⁹⁷ Констатујући прилив језуита у православну Буковину, С. М. Горјаинов је приметио да су „језуити... одржавали неколико добротворних установа у граду у виду склоништа за децу и немоћне и настојали да продру у образовање младих девојака. Пошто су сви језуити били пољског порекла, очигледно је да су истовремено вршили националну и верску пропаганду.”³⁹⁸

Овако масовни утицај католичке и унијатске пропаганде на локално становништво Буковине имао је озбиљне последице. Руски дипломата С. М. Горјаинов је навео да ако се стара генерација румунских земљопоседника, која је сачињавала локалну православну румунску интелигенцију, углавном са симпатијама и интересовањем односила према Русији, онда је млађа генерација румунске интелигенције „била прожета другим погледима... и окренула се од свега што су њихови очеви поштовали”.³⁹⁹

Традиционално настројене јавне и културне личности Влашке, а посебно Молдавије, покушавале су да се одупру агресивној и деструктивној културној политици представника трансилванијске школе, пре свега на језичком и књижевном плану. Тако су у Кнежевини Молдавији „постојале значајне снаге, и световне и духовне, које су се противиле промени традиционалног молдавског писма. Велики румунски црквени поглавар, румунски епископ Мелхиседек, који је био министар вероисповести и просвете 1861. године, активно се противио

³⁹⁶ Cornis-Pope M., Neubauer J. History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume 2. John Benjamins Publishing, 2004. P. 255.

³⁹⁷ Горјаинов С.М. Воспоминания русского консула в Буковине // Исторический вестник. 1916. № 12. С. 671.

³⁹⁸ Исто.

³⁹⁹ Исто, стр. 680.

промени писма... Мелхиседек је веровао да ћирилица боље служи матерњем језику од латинице и није био сам у овом ставу. Говорећи о ћирилици, он је истакао да ово писмо представља „драго историјско наслеђе наших предака, који су га преобразили и на њему објављивали црквене истине и љубав према отаџбини. Зато га морамо сачувати, онако како смо на њему васпитани.”⁴⁰⁰

Специјалиста у области локалних романских дијалеката Ј. Гинкулов је 1840. приметио да је „уопштено говорећи, латиница за влашко-молдавски језик неупоредиво сиромашнија од словенске азбуке...”.⁴⁰¹ Након избора А. Кузе за владара дунавских кнежевина, при чему је интензивирано наметање латинице, „један од главних идеолога антиуниониста, Н. Истрати, повукао се на своје имање... Његово последње дело била је сатира на вештачком језику који се користио у одређеним друштвеним круговима.”⁴⁰² Што се тиче Бесарабије, која је била део Руске империје и била поштеђена масовне инвазије амбициозних културних вођа из трансилванијске школе, румунска тенденција у тој „до 1917. била је слаба”.⁴⁰³

Међутим, доминантна друштвена и интелектуална снага која је одредила идеолошки формат уједињења дунавских кнежевина и вектор даљег развоја румунске државе били су управо они ставови које су развили и формулисали представници Ердељске школе и које су биле подржане од европских земаља и целокупне моћи католичке цркве. Овај чудни „преседан друштвеног инжењеринга, нажалост, остаје недовољно проучен и из њега нису извучене никакве лекције; пројекат даље румунизације наставља да се развија и уништава, пре свега, Србе, али и Бугаре и Молдавце”.⁴⁰⁴

Од револуције 1830. Француска је почела да игра посебно активну улогу у друштвено-политичком животу дунавских кнежевина, брзо постајући узор у интелектуалним круговима Влашке и Молдавије. Према В. Гросулу, „француски предузетници, путници, писци и новинари све више су почели да посећују дунавске кнежевине, утичући на извештајан начин на јавно мњење. Они су истицали романичко порекло и Француза, Молдаваца и Влаха и настојали да ослабе везе са Словенима и пре свега са Русијом. Француска је имала велики

⁴⁰⁰ Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. С. 53.

⁴⁰¹ Исто.

⁴⁰² Исто, стр. 145.

⁴⁰³ Исто, стр. 58.

⁴⁰⁴ Милошевич З. Геополитическое значение Румынии // Милошевич З. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. Санкт-Петербург – Москва – Минск – Белград, 2023. С. 23.

утицај на формирање нове формације молдавско-влашке омладине, која се приметно разликовала од претходне генерације.”⁴⁰⁵ Бројни студенти из дунавских кнежевина који су студирали у Паризу „брзо су се укључили у друштвени живот Француске и постали чланови једне или друге масонске ложе”.⁴⁰⁶ Услед тога, према типичном признању једног од представника млађе генерације дунавских кнежевина, „очи и мисли наших отаца биле су окренуте ка истоку, а наше ка западу”.⁴⁰⁷

Водећу улогу у процесу уједињења дунавских кнежевина након пораза Русије у Кримском рату 1853-1856. имали су дипломци западноевропских универзитета и присталице Трансилванијске школе, предодредивши даљи вектор идеолошке и политичке еволуције румунског друштва. Истовремено, расположења друштвених виших и нижих слојева често се нису поклапала. Како је приметио руски савременик описаних догађаја, добро упућен у ситуацију у дунавским кнежевинама, „Куза, слепи имитатор Наполеона, овде је у свему увео француска правила, а овдашње масе свашта слушају, али никако не саосећају са уједињењем кнежевина..., у њима нема мисли о скупштини земље румунске...”⁴⁰⁸

Од великог интереса су конкретни детаљи и околности око формирања мистериозне државе под називом „Румунија”. Тако је и даље велика мистерија зашто је управо А. Куза, представник бојара средње класе, изабран на престо и у Молдавији и у Влашкој 1859. године, иако је било доста много заслужнијих претендената на ову улогу. Бројни истраживачи, међу којима су и многи румунски историчари, с правом указују на колосалну улогу француских масона у избору париског штићеника А. Кузе за владара и Молдавије и Влашке, након чега је процес уједињења дунавских кнежевине постао неповратан. Штавише, Молдавију је заправо апсорбовала Влашка.⁴⁰⁹ Посебно је румунски историчар Н. Цувара веровао да је „невероватан избор А. И. Куза, бојарина друге класе, на престо Молдавије, а потом и Мунтеније, наводно био због чињенице да је председавао новоствореном масонском ложом Галат.”⁴¹⁰ Уопштено говорећи,

⁴⁰⁵ Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. С.80.

⁴⁰⁶ Исто, стр. 87.

⁴⁰⁷ Исто.

⁴⁰⁸ Кельсиев В. Галичина и Молдавия. Путевые письма. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868. С. 300.

⁴⁰⁹ Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014. С. 133.

⁴¹⁰ Исто.

како неки румунски истраживачи верују, „масонерија је играла улогу у рађању нове румунске државе барем једнаку оној коју је имала у Француској у периоду пре Револуције 1789. године.”⁴¹¹

У сваком случају, улога и осећања елита су се показали као одлучујући фактор у процесу уједињења. Управо је та околност одредила коначну победу и каснију брзу експанзију идеологије „румунства”, која је негирала како традиционално културно-историјско наслеђе и традиционалне идентитете становништва Влашке и Молдавије, тако и историјски утемељене културне и црквене везе Влаха са суседним словенским народима. Прилив пољских емиграната у Влашку и Молдавију после пораза пољског устанка у Русији 1863., допринео је ширењу антируских осећања у подунавским кнежевинама.

Екстерни фактор је такође имао изузетно важну улогу у реализацији „румунског пројекта”. Дакле, након пораза Русије у Кримском рату 1853-1856., Коалиција западних сила, у координацији са Ватиканом, донела је темељну одлуку да коначно одсече Русију од православних словенских народа Балкана, пре свега од Србије и Срба. Управо у ту сврху било је потребно социокултурним технологијама трансформисати традиционални идентитет православног становништва Влашке и Молдавије, који је у специфичним условима тог времена попримио форму „румунског пројекта”. Једна од кључних личности у припреми и реализацији „румунског пројекта” био је творац уједињене Италије, гроф Кавур, који је, како с правом наглашава З. Милошевић, одиграо одлучујућу улогу „у процесу привлачења европских центара на трансформацију Влашке и Молдавије у бастион против Русије (а то је гарантовало и уједињење Италије).”⁴¹²

Занимљиво је да је одмах након уједињења дунавских кнежевина и формирања Румуније, на иницијативу румунских власти и лично А. И. Куза, од 1859. године је покренута кампања праћења и прогона антиунионистичког православног свештенства, пре свега у Молдавији. Политика формалне секуларизације црквених имања, коју је у то време водио владат Куза, у пракси се претворила у прогон и, у ствари, пораз њему омражене православне цркве, која је бранила традиционалне културне вредности становништва Молдавије и Влашке.

⁴¹¹ Исто.

⁴¹² Милошевич З. Геополитическое значение Румынии // Милошевич З. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. Санкт-Петербург – Москва – Минск – Белград, 2023. С. 30.

Тако је, на иницијативу румунских власти, пажљиво припреман сламајући ударац задат манастиру Њамецки, који је био признати центар молдавског православља. Као резултат погрома снага безбедности новорођене румунске државе, манастир Њамецки је лишен своје имовине; заплена је богата библиотека и штампарија Њамецког манастира, која је издавала молдавску црквену литературу. Како примећује В. Гросул, Манастир Њамецки је „садржао велику убожницу за старе, душевну болницу, богословију, штампарију и многе сеоске школе. Почетком 1860-их све је то уништено у приватном власништву или претворено у затворе, а новац добијен од њихове продаје покрале су газде ове грабежљиве рације.”⁴¹³ У ствари, Манастир Њамецки је био једно од главних упоришта традиционалне молдавске православне културе и истовремено важан центар локалних православних образовних и просветитељских структура. Из тог разлога, примерно и демонстративно уништавање Манастира Њамецки од стране румунских снага безбедности постало је, без претеривања, акт директног етноцида над православним становништвом Молдавије.

У јулу 1860. јеромонах Теофан, пуномоћник молдавског митрополита, био је приморан да састави опширну ноту упућену министру иностраних послова Русије А. М. Горчакову и главном тужиоцу Светог синода, који је детаљно говорио о антиправославној политици румунских власти. Поред информација о разарању Манастира Њамецки и других православних центара, у бележци је писало и о растућој духовној агресији Запада и насељавању унијатских мисионара у престоницу Молдавије Јаши.

Упечатљива илустрација невиђене природе антиправославног прогона који су покренуле румунске власти у Букурешту била је репресија над низом православних архијереја, укључујући молдавског митрополита Софронија, у којој је лично учествовао шеф румунске владе М. Когелничану. Како бележи В. Гросул, „8. новембра 1860. године, сам шеф кабинета министара М. Когелничану, у пратњи наоружаних жандарма, стигао је у резиденцију митрополита Софронија, када је епископ служио литургију. Митрополит није смео ни да заврши службу. Насилно је ухваћен, стављен у кочију и затворен у Слатински манастир. Ту је био под надзором жандарма. Кршење закона је било очигледно, али је Софроније одлучио да одбије митрополитску столицу.”⁴¹⁴ Након тога, Софроније је пуштен, након чега се настанио у Јаши као обичан грађанин. Намеравао је да оде у Русију, али је умро 1861. године.

⁴¹³ Гросул В. Указ. соч. С. 159.

⁴¹⁴ Исто, стр. 155-158.

На сличан начин су се антиправославне румунске власти демонстративно обрачунале са игуманом Њамецког манастира Герасимом. Тако је „13. новембра 1861. године у манастир дошао министар црквених послова А. Романо са одредом жандарма. Подигли су старца са постеље и под пратњом га послали у манастир Кошулу, где је он, под строгим надзором, убрзо умро. Вест о смрти митрополита и игумана Њамецког манастира”, приметио је В. Гросул, „проширила се Молдавијом и нанела озбиљну моралну штету угледу државне власти и самом А. Кузи”.⁴¹⁵ Занимљива је околност да су највиши представници румунске извршне власти директно учествовали у демонстративним репресалијама над архијерејима Молдавске православне цркве. Услед разарања Њамецког манастира и других православних центара у Молдавији, један број представника молдавског свештенства био је приморан да побегне у Русију.

Демонстративни пораз Њамецког манастира имао је очигледне русофобске и антисловенске корене. Тако је у штампарији овог манастира молдавска црквена литература излазила искључиво ћирилицом, а на богослужењима су традиционално бележена имена главних руских светитеља, међу којима су и Света кнегиња Олга и Свети кнез Владимир. После разарања манастира и ликвидације његове штампарије, румунске власти су увеле елоквентну забрану помињања свих руских светитеља, укључујући и Свету Олгу и Светог Владимира.

Врло брзо су постали јасни крајњи циљеви политике румунских власти према православној цркви. У децембру 1864., у Букурешту је објављен документ под насловом „Органски прописи за стварање централних синодалних власти”, чији је први члан прокламовао независност „Румунске православне цркве” од било које „стране црквене власти”. У ствари, овај акт је био „прва званична легализација аутокефалности Румунске цркве”⁴¹⁶, иако у то време чак ни термин „Румунија” није био признат у међународним односима и коришћен је само у унутрашњим актима.

Одмах након тога, Куза је за поглавару Румунске цркве поставио влашког митрополита Нифона, демонстративно му потчинивши молдавског митрополита, иако је у оквиру Цариградске патријаршије Молдавска митрополија традиционално имала већа права. Цариградски патријарх Софроније III с правом је сматрао да су Кузине радикалне црквене импровизације антиканонске и 1865. године је прекинуо односе са Румунском црквом. Међутим, 1885. године, под утицајем актуелне политичке ситуације,

⁴¹⁵ Исто, стр. 158.

⁴¹⁶ Исто, стр. 159.

нови цариградски патријарх Јоаким IV признао је аутокефалност Румунске цркве.⁴¹⁷

Истовремено са директном агресијом на православну цркву, владар А. Куза и румунске власти су испољиле јасну и демонстративну наклоност према католичанству. То је резултирало снажном подршком католичких школа и промоцијом католичке пропаганде. Званични Букурешт је склопио споразум са Ватиканом, „према коме се румунска влада обавезала да ће пружити сву могућу заштиту Католичкој цркви”.⁴¹⁸ Значајно је да је међу православном заједницом Влашке и посебно Молдавије Куза почео да се назива „Јулијаном Отпадником, видевши у њему противника православља и, штавише, присталицу католичанства... У литератури се чак и на сам избор Кузе гледало као на дело руку папско-протестантског Запада, који је упорно радио на додирном споразуму на штету православља и Русије.”⁴¹⁹

Демонстративна антиправославна и антисловенска културна политика Букурешта, као и економска дискриминација Молдавије од стране Влашке, изазвали су пораст протестних расположења у молдавској јавности, међу којима су, истовремено, нагло порасле симпатије према Русији. Врхунац антирумунског расположења у Молдавији била је оружана побуна против букурештанских власти у Јашију почетком 1866. године, брутално угушена од стране румунске војске и праћена бројним молдавским жртвама.

Према речима руског путника В. Келсијева, који је скоро целу 1867. годину провео у главном граду Молдавије, Јашију, „моје прво познанство са њима (*јашким бојарима* – прим. К.Ш.) почело је њиховом злоупотребом Русије. Они су нас грдили, не као Влахе, не за наше варварство, не за наше конопце и бичеве, не за Сибир, не за наше поступке са Пољацима – већ за нашу непажњу. – „Шта раде ваши у Москви и Санкт Петербургу? – викали су ми у глас, дрхтећи од огорчења. – Зашто ваши спавају? Зашто нас препуштају на милост и немилост, као играчку Француске и Аустрије?”⁴²⁰

В. Келсијев је нагласио да су молдавски бојари изузетно критички и непристрасно говорили о Влашкој, у оквиру Румуније, са којом су били принуђени да буду заједно. „Не желимо савез са Влашком, то нам је на терету, то нас уништава. Власи су преузели целу нашу власт, Молдавију учинили

⁴¹⁷ Исто, стр. 160.

⁴¹⁸ Исто, стр. 157.

⁴¹⁹ Исто.

⁴²⁰ Келсијев В. Пережитое и передуманное. Воспоминания. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868. С. 54.

подређеном регијом, у свим стварима су нам угушили глас. Лишени смо суда, лишени смо војске, Букурешт се кити нашим молдавским новцем, а ваши спавају!!!”⁴²¹ – овако је В. Келсијев експресивно пренео расположење јашких бојара крајем 1860-их.

Жалећи се В. Келсијеву на „тежину и неподношљивост” њиховог положаја у новорођеној Румунији, молдавски бојари су изјавили да „нећемо више већу политичку слободу или независност. Апеловали смо на ваше конзуле да се заузму за нас пред Власима, али се ваши конзули крију од нас, говорећи да они ништа нису овлашћени и да не могу ништа учинити без посебних упутстава.”⁴²², – описао је В. Келсијев политичка осећања представника молдавске елите.

Значајно је да је однос јашких бојара према Француској, Аустрији и западној Европи у целини у то време био изузетно критичан. Према речима молдавских саговорника руског путника, „француски и аустријски конзули из коже искачу, да бисмо ми стекли добро мишљење о својим владама, али ми смо изгубили веру у њих: уморни смо од играња уз мелодије Француске и Аустрије, уморни смо од њихове приче да припадамо племенитом латинском племену, да смо потомци старих Римљана и да зато наше судбине треба повезати са судбинама западне, а не источне Европе. Како ми, мало племе, можемо сањати о политичкој независности или играти било какву озбиљну улогу?”⁴²³

Природа претензија молдавских бојара на Русију била је одређена управо овим околностима. Представници молдавске политичке елите замерици су руском руководству због незнања и неспремности да сазнају право стање ствари у Молдавији. Према неким представницима молдавских бојара, „да сте ви у Санкт Петербургу разумели наше питање, и знали наше жеље, само да пружите руку, сутра би се „suffrage universel” изјаснио за присаједињење Русији са неким правима вазалне кнежевине попут Финске”⁴²⁴.

Привлачност Молдаваца Русији донекле се објашњавала њиховим одбацивањем Влашке, која је од самог почетка потпуно доминирала Румунијом, у оквиру које је Кнежевина Молдавија постала колонија. „Ми мрзимо Влахе; наше непријатељство према њима траје вековима; „Не можемо, не желимо да будемо са њима”, говорили су молдавски политичари руском путнику.” „Влашка, ова безначајна кнежевина, где је морал грубљи од нашег, где је образовање релативно на нижем нивоу, где је јавни морал нешто најстрашније...

⁴²¹ Исто.

⁴²² Исто.

⁴²³ Исто, стр. 55.

⁴²⁴ Исто.

вређа нас својом дрскошћу, бахатошћу и неправдом.”⁴²⁵ Осмишљавајући оно што је чуо од молдавских бојара, В. Келсијев је забележио: „И овде, у овој Молдавији, у овој латинској раси, опет сам нашао исто што и код западних Словена; опет иста безгранична љубав према Русији, иста вера у њу, иста жеља да се с њом споје у једну државу...”⁴²⁶

У још већој мери, широка русофилска осећања била су карактеристична за молдавски обичан народ. Према В. Келсијеву, молдавски обичан човек „ни о чему не сања толико колико о доласку Руса, који ће једини моћи да уведу и одрже бар какав-такав ред, а за остало га није брига, рачунајући на то да је *imperator ruscii estj omul bunu* – „Руски цар је добар човек”.”⁴²⁷

У 20. веку, значајно еволуирана идеологија „румунизма” постала је један од важних разлога који су Румунију на крају довели у табор савезника нацистичке Немачке. Ослањајући се на Берлин, тадашња румунска елита је настојала да оствари даље експанзионистичке циљеве.

Окупација Бесарабије и Одесе од стране румунских трупа, сурови румунски окупациони режим на овим територијама, као и активно учешће румунских армија у Стаљинградској бици на страни немачког Вермахта представљају једну од најсумњивијих страница савремене историје Румуније. Симптоматично је да је управо у то време један број представника румунске политичке елите озбиљно разматрао могућност потпуног одрицања од православља и истовременог покатоличавања свих Румуна. Тако је „1943. године министар иностраних послова Михај Антонеску... говорио о јачању веза са Ватиканом. Сматрао је могућим и сврсисходним покатоличавање румунске нације као оруђе за јачање веза Румуније са католичким Западом. У својој жељи да преведе румунски народ у католичку веру, М. Антонеску није био сам. Подржао га је, на пример, познати новинар, издавач званичног владиног листа „Курентул” Памфил Шејкару.”⁴²⁸ Међутим, ток Другог светског рата и пораз

⁴²⁵ Исто, стр. 56.

⁴²⁶ Исто.

⁴²⁷ Исто, стр. 57.

⁴²⁸ Покивайлова Т.А. Конфессиональная ситуация в Трансильвании и ликвидация униатской церкви в Румынии (40-е годы XX века) // Власть и церковь в СССР и странах Восточной Европы. 1939-1958. Дискуссионные аспекты. Москва: Институт Славяноведения РАН, 2003. С. 184.

нацистичке Немачке и њених сателита онемогућили су спровођење овог сценарија.

Тако су научни и идеолошки развоји представника трансилванијске (ердељске) школе, који су настали у дубинама унијатске цркве, постали водећа компонента идеологије јединствене румунске државе створене 1860-их, умногоме одређујући њен културни и политички облик. Настављајући мисао познатог руског историчара-слависте Н. Попова, можемо рећи да, ако је у Западној Русији унија била оруђе за претварање Руса у Пољаке, онда у Трансилванији, Влашкој и Молдавији унија није безуспешно деловала као оруђе за претварање локалних Влаха и Молдаваца у Румуне. Према мишљењу савремених српских научника, „у процесу ових колонијалних културних трансформација мењали су се етнимим и називи држава, као и језици, писма, традиције, начин живота, заставе, државне границе и други елементи националног идентитета људи”.⁴²⁹

Формална политичка интеграција дунавских кнежевина, које су се ујединиле 1859. године и формирале нову државу под називом „Румунија”, била је у суштини моћно оруђе цивилизацијског раскола, чији је резултат био искорењивање традиционалног идентитета становништва Влашке и Молдавије и наметање неороманичког идентитета. Трагичне последице овог процеса и даље се осећају све до данас.

Превела с руског Дајана Лазаревић

ЛИТЕРАТУРА

Горяинов С.М. Воспоминания русского консула в Буковине // Исторический вестник. 1916. № 12.

Гросул В. Молдавское движение до и после образования Румынии (1821-1866 гг.). Кишинёв, 2014.

Кельсиев В. Галичина и Молдавия. Путевые письма. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868.

Кельсиев В. Пережитое и передуманное. Воспоминания. Санкт-Петербург: Печатня В. Головина, 1868.

⁴²⁹ Шуљагић С. Поништавање националних идентитета на Балканском полуострову у деветнастом веку са посебним освртом на Румунију // Анатомија румунске политике. Приредио Зоран Милошевић. Шабац: Центар академске речи, 2017. С. 31.

Милошевич З. Геополитическое значение Румынии // Милошевич З. Геополитика. Взгляд с Балкан. Часть 1. Санкт-Петербург – Москва – Минск – Белград, 2023.

Палаузов С.Н. Румынские господарства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении. Санкт-Петербург: В типографии И.И. Глазунова, 1859.

Покивайлова Т.А. Конфессиональная ситуация в Трансильвании и ликвидация униатской церкви в Румынии (40-е годы XX века) // Власть и церковь в СССР и странах Восточной Европы. 1939-1958. Дискуссионные аспекты. Москва: Институт Славяноведения РАН, 2003.

Шуљагић С. Поништавање националних идентитета на Балканском полуострову у деветнаестом веку са посебним освртом на Румунију // Анатомија румунске политике. Приредио Зоран Милошевић. Шабац: Центар академске речи, 2017.

Cornis-Pope M., Neubauer J. History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries. Volume 2. John Benjamins Publishing, 2004.

Magocsi P.R. With Their Backs to the Mountains. A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns. Budapest-New York: CEU Press, 2015.

Romocea C. Church and State: Religious Nationalism and State Identification in Post-Communist Romania. Bloomsbury Publishing, 2011.

The Oxford History of Historical Writing. Volume 4, 1800-1945. Editors: D.R. Woolf, A. Feldherr and G. Hardy. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Кирилл Шевченко

Филиал Российского Государственного Социального Университета
Минск, Беларусь
shevchenkok@hotmail.com

ДУНАЙСКИЕ КНЯЖЕСТВА И «РУМЫНСКИЙ ПРОЕКТ»: ПОЛИТИЧЕСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ЦИВИЛИЗАЦИОННОГО РАСКОЛА

Аннотация

Глобальный «униатский проект», развернувшийся с XVI века в пограничных между православием и католичеством областях Центральной и Восточной Европы, изначально инициировался Римом с целью полного церковного

подчинения православных славянских народов и для последующего переформатирования их цивилизационного кода с целью создания условий для их постепенной ассимиляции в будущем. Конкретный формат проведения и дальнейшей реализации церковных уний отражал как интересы Рима и высших католических иерархов, так и интересы политических элит тех стран, в состав которых входили православные народы, ставшие объектом этноконфессиональной инженерии Ватикана и католических государств. Одним из примеров подобной этноконфессиональной политики стала «Трансильванская школа», представители которой внесли существенный вклад в уничтожение традиционной идентичности коренного населения православной Валахии и Молдавии и в формирование новой румынской идентичности. В полной мере данный процесс развернулся после объединения Валахии и Молдавии и образования Румынии в 1859 г. Главными направлениями процесса переформатирования традиционной идентичности населения Валахии и Молдавии стала языковая политика, направленная на отказ от кириллицы и насаждение латиницы, а также системная дискриминация и преследования православной церкви, отстаивавшей традиционные ценности коренного населения. В результате «румынский проект», ставший формой политической интеграции Дунайских княжеств, превратился в эффективный инструмент цивилизационного раскола, призванного ослабить Россию и православные славянские народы Балкан.

Ключевые слова: Дунайские княжества, Румыния, интеграция, этнокультурная инженерия